

Закупівля послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії: правове регулювання і практика застосування

З 1 січня 2019 року роздрібний ринок електричної енергії почав функціонувати згідно з новими правилами, визначеними Законом України «Про ринок електричної енергії» від 13.04.2017 № 2019-VIII (далі — Закон № 2019-VIII). Хоча цей Закон набрав чинності ще 11 червня 2017 року, а Регулятор — Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (далі — НКРЕКП), — завчасно ухвалив необхідну підзаконну нормативно-правову базу, переважна більшість замовників зіткнулася з низкою проблем під час планування, організації та здійснення закупівель електричної енергії й послуг, пов'язаних з її постачанням і використанням.

Зважаючи на це, у межах даної статті спробуємо розглянути основні питання, актуальні для замовників при закупівлі таких специфічних послуг, як послуги з компенсації перетікань реактивної електричної енергії, зважаючи на вимоги Закону України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 № 922-VIII (далі — Закон № 922-VIII) та спеціального законодавства з питань регулювання ринку електричної енергії.

Реактивна електрична енергія та компенсація перетікань реактивної електроенергії

Перед тим, як безпосередньо перейти до питання закупівлі послуг з компенсації перетікання реактивної електричної енергії, необхідно з'ясувати, що таке перетікання реактивної електричної енергії і що таке реактивна електроенергія. Для цього необхідно звернутися до Правил роздрібногo ринку електричної енергії, затверджених Постановою НКРЕКП від 14.03.2018 № 312 (далі — ПРРЕЕ), які регулюють взаємовідносини, що виникають під час купівлі-продажу електричної енергії між електропостачальником (електропостачальниками) та споживачем (для власного споживання), а також їхні взаємовідносини з іншими учасниками роздрібногo ринку електричної енергії. Слід зауважити, що Закон № 2019-VIII не оперує таким поняттям, як «реактивна електрична енергія». У пункті 26 частини першої статті 1 цього Закону наведено визначення терміну «**електрична енергія**», який означає **енергію, що виробляється на об'єктах електроенергетики і є товаром, призначеним для купівлі-продажу**. Таке визначення повністю збігається з поняттям «**електрична енергія (активна)**», що міститься в абзаці двадцятому пункту 1.1.2 ПРРЕЕ. У той же час визначення поняття реактивної електричної енергії наведено в абзаці двадцять першому пункту 1.1.2 ПРРЕЕ.

Технічна довідка

Реактивна електрична енергія — це електроенергія, яка утворюється в електротехнічних пристроях внаслідок коливань енергії електромагнітного поля. Спрощено, без формул і діаграм, ці процеси можуть бути описані так: при проходженні електричного струму через провідник навколо нього виникає електромагнітне поле та накопичується енергія, натомість при відключенні струму накопичена енергія електромагнітного поля повертається до джерела електричного струму. При цьому електромагнітне поле навколо провідника виникає та зникає (при включенні або відключенні струму) не миттєво, а з певним запізненням, що обумовлює зсув фаз прикладеної напруги та електричного струму. Ця енергія безперервно циркулює між джерелом і приймачем змінного струму, викликаючи так звану реактивну складову електричного струму. Величина потужності такої енергії, яку прийнято називати реактивною, визначається добутком прикладеної напруги та частки струму, яка створює електромагнітне поле. Сама ж назва «реактивна» пов'язана з реакцією електромагнітного поля провідника на зміни величини та напрямку електричного струму.

З курсу фізики відомо, що при згортанні провідника в коло (виток) електромагнітне поле в центрі кола посилюється в результаті складення часток полів від усіх часток провідника. При цьому електромагнітне поле суттєво посилюється при збільшенні кількості витків провідника, зокрема в котушках, і значно посилюється, якщо в електромагнітне поле, що виникає в центрі декількох витків, внести феромагнітний матеріал, наприклад сердечник із заліза або його сплавів. Реактивну потужність мають будь-які приймачі струму, які створюють електромагнітне поле: асинхронні електродвигуни, трансформатори, індукційні печі, лінії електропередач, перетворювачі різних типів, побутові електроприлади, прилади денного освітлення тощо. На відміну від активної електричної енергії, яка під час споживання перетворюється в корисну енергію (механічну, теплову, енергію світлового потоку тощо), реактивна електроенергія не пов'язана з виконанням корисної роботи, а витрачається на створення електромагнітних полів у приладах змінного струму, «створюючи» необхідні умови для їх роботи.

Електрична енергія (реактивна) — технологічно шкідлива циркуляція електричної енергії між джерелами електропостачання та приймачами змінного електричного струму, викликана електромагнітною незбалансованістю електроустановок.

Абзац двадцять перший пункту 1.1.2 ПРРЕЕ

Отже, з наведеного в ПРРЕЕ визначення випливає, що реактивна електрична енергія, на відміну від активної, не є товарною продукцією, яку закуповує споживач (замовник) і яка не може бути предметом купівлі-продажу чи іншої господарської операції. Це — фізичний процес, який виникає на межі балансової належності через електромагнітну незбалансованість електроустановки споживача.

Слід зауважити, що в ПРРЕЕ поняття «**електроустановка**» вжито у значенні, наведеному в пункті 32 частини першої статті 1 Закону № 2019-VIII, тобто як комплекс взаємопов'язаних устаткування і споруд, що призначені для виробництва або перетворення, передачі, розподілу чи споживання електричної енергії. Тому при вказівці (посиланні) на електроустановку споживача та її електромагнітну незбалансованість йдеться не про окремий електроприлад, який живиться від внутрішньої мережі в конкретний момент часу, а про весь комплекс взаємопов'язаних устаткування і споруд, призначених для споживання електричної енергії. Електроустановка споживача є електромагнітно **незбалансованою**, якщо вона (як комплекс взаємопов'язаних устаткування і споруд) споживає реактивну електроенергію із електричної мережі або, навпаки, генерує реактивну електроенергію, тобто спричиняє зустрічні перетікання реактивної електроенергії в електричну мережу, до якої приєднана електроустановка. І у випадку споживання, і у випадку генерації реактивної електроенергії електроустановкою відбувається **перетікання реактивної електричної енергії на межі балансової належності електричних мереж. Отже, саме експлуатація електромагнітно незбалансованої електроустановки є причиною перетікання реактивної електричної енергії.**

Перетікання реактивної електричної енергії на межі балансової належності електричних мереж (перетікання реактивної електричної енергії) — складова фізичних процесів передачі, розподілу та споживання активної електричної енергії, яка спричиняє додаткові технологічні втрати активної електричної енергії та впливає на показники якості активної електричної енергії.

Абзац сорок третій пункту 1.1.2 ПРРЕЕ

Таким чином, експлуатація споживачем електромагнітно незбалансованої електроустановки та викликане цим перетікання реактивної електроенергії визначено в ПРРЕЕ як шкідливе явище у процесі споживання активної електричної енергії, що спричиняє додаткові технологічні втрати активної електричної енергії та впливає на показники якості активної електричної енергії.

Технічна довідка

Реактивна потужність є невід'ємним елементом споживання електричної енергії. Однак перетікання реактивної електричної енергії викликає погіршення якості напруги та збільшення втрат активної електроенергії, а також впливає на стійкість вузлів навантаження і зменшує пропускну здатність електричних мереж.

Якщо електроустановки побутових споживачів мають порівняно невелику реактивну потужність, яка не має суттєвого впливу на параметри струму в мережах, то промислове електрообладнання (електроустановки непобутових споживачів) може спричиняти значні перетікання реактивної електроенергії. Саме такі перетікання ведуть до додаткових технологічних втрат активної електричної енергії, негативно впливають на показники її якості, зумовлюючи необхідність відповідної компенсації.

Схематично механізм компенсації перетікань реактивної електроенергії полягає в тому, що в безпосередній близькості до приймача струму (наприклад, електродвигуна) встановлено та підключено компенсаційну установку (конденсаторна батарея). Тоді для електродвигуна, який використовує (споживає) енергію на створення електромагнітного поля при увімкненні струму, конденсаторна батарея служить джерелом такої енергії. І навпаки: конденсаторна батарея споживатиме енергію, яку генерує електродвигун при вимкненні струму, з накопиченої енергії електромагнітного поля, тобто батарея стане приймачем електроенергії, джерелом якої є електродвигун. В описаній схемі реактивна електроенергія циркулюватиме між конденсаторною батареєю та електродвигуном (кожен з яких виступатиме або джерелом, або приймачем електроенергії в різні моменти часу) і не перетікатиме за межі балансової належності (у зовнішню електромережу). Установлення сучасних компенсаційних установок з автоматичним регулюванням потужності повністю вирішує проблему перетікань реактивної електроенергії.

Підпунктом 3 пункту 5.5.13 ПРПЕЕ на непобутових споживачів покладені додаткові обов'язки здійснювати **компенсацію перетікань реактивної електричної енергії** для енергозбереження та дотримання показників якості електричної енергії. Зауважимо, що **здійснювати компенсацію перетікань реактивної електричної енергії відповідно до чинного законодавства України зобов'язані лише непобутові споживачі, а побутові споживачі звільнені від таких обов'язків.**

Компенсація перетікань реактивної електричної енергії — комплекс технологічних

заходів, які виконуються споживачем та спрямовані на забезпечення електромагнітної збалансованості його електроустановок на межі балансової належності.

Абзац двадцять сьомий пункту 1.1.2 ПРРЕЕ

Отже, компенсацію перетікань реактивної електричної енергії в жодному випадкові не слід ототожнювати із матеріальним (грошовим) відшкодуванням зазначених витрат. У даному випадкові це виключно комплекс виконуваних технологічних заходів, спрямованих на забезпечення електромагнітної збалансованості електроустановок на межі балансової належності.

Додатково слід наголосити, що введення та дотримання режимів компенсації реактивної потужності є одним із завдань оперативного управління електроустановками як невід'ємної складової експлуатації електричних установок згідно з вимогами пункту 2.7 підрозділу V Правил технічної експлуатації електроустановок споживачів, затверджених наказом Міністерства палива та енергетики України від 25.07.2006 № 258. Крім того, обов'язок побутового споживача компенсувати перетікання реактивної електричної енергії впливає зі змісту пункту 8.5.9 Кодексу системи розподілу, затвердженого Постановою НКРЕКП від 14.03.2018 № 310.

Споживачі, крім населення та прирівняних до нього категорій, мають забезпечити в точці приєднання до мереж ОСР нульовий перетік реактивної потужності. В іншому випадку споживачі (крім населення) здійснюють плату за компенсацію перетоку реактивної електричної енергії.

Пункт 8.5.9 Кодексу системи розподілу

Таким чином, впровадження заходів з компенсації перетікань реактивної електричної енергії є прямим обов'язком кожного побутового споживача, який експлуатує електроустановки. Такий обов'язок виникає з моменту початку фактичного споживання електричної енергії електроустановкою побутового споживача.

Плата за перетікання реактивної електричної енергії

На практиці побутові споживачі часто експлуатують електромагнітно незбалансовані електроустановки, тобто допускають перетікання реактивної електроенергії. Саме в

процесі експлуатації таких електроустановок непобутових споживачів відбувається перетікання певного обсягу реактивної електричної енергії. У таких випадках власник електричної мережі, до якої приєднана електромагнітно незбалансована електроустановка, вимушений вживати додаткових заходів з компенсації перетікань, а непобутовий споживач зобов'язаний здійснювати плату за перетікання реактивної електроенергії.

Плата за перетікання реактивної електроенергії — плата за послуги, які оператор системи передачі/оператор системи розподілу або власник технологічних електричних мереж змушений надавати споживачу, якщо такий споживач експлуатує електромагнітно незбалансовані електроустановки.

Абзац сорок шостий пункту 1.1.2 ПРРЕЕ

Варто зауважити, що плата за перетікання реактивної електроенергії не є збитками чи штрафними санкціями. За своєю природою ця плата є платою за послуги, які, згідно з чинним законодавством, надає власник електричних мереж непобутовому споживачеві, що допускає перетікання реактивної електричної енергії.

Згідно з абзацом першим пункту 4.34 ПРРЕЕ, плата за перетікання реактивної електричної енергії призначена для адресного економічного стимулювання ініціативи споживача до впровадження технологічних заходів на вирішення питань з компенсації перетікань реактивної електричної енергії.

При цьому непобутовий споживач може:

самостійно здійснювати компенсацію перетікань реактивної електроенергії, встановлюючи відповідне компенсаційне обладнання в межах власної електроустановки, або

вносити плату за перетікання реактивної електричної енергії власникові електричної мережі, до якої приєднана електроустановка споживача.

В останньому випадкові йдеться про **придбання споживачем послуг** з компенсації перетікань реактивної електричної енергії, які надає власник електричних мереж. Відповідно до абзацу другого пункту 4.34 ПРРЕЕ величину плати за перетікання реактивної електроенергії визначає власник технологічних електричних мереж, до яких приєднані електроустановки споживача, відповідно до методики, затвердженої центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію

державної політики в електроенергетичному комплексі, ПРПЕЕ та зазначають у договорі про надання послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії.

На даний час чинною є **Методика обчислення плати за перетікання реактивної електроенергії**, затверджена наказом Міністерства енергетики та вугільної промисловості України від 06.02.2018 № 87, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 02.04.2018 за № 392/31844 (далі — Методика).

До відома

Слід зазначити, що чинна Методика обчислення плати за перетікання реактивної електроенергії, затверджена наказом Міністерства енергетики та вугільної промисловості України 06.02.2018 № 87, не повністю відповідає Закону № 2019-VIII та ПРПЕЕ. Згідно з Планом діяльності Міненерговугілля з підготовки проектів регуляторних актів на 2019 рік, затвердженим наказом Міністерства енергетики та вугільної промисловості України від 14.12.2018 № 638, **зміни до Методики щодо узгодження її з ПРПЕЕ заплановані лише на III квартал 2019 року**. Разом з тим чинну редакцію Методики продовжують застосовувати в частині, що не суперечить Закону № 2019-VIII та ПРПЕЕ.

Пунктом 4.33 ПРПЕЕ визначено: споживачі, електроустановки яких приєднані до мереж, що належать операторові системи, вносять плату за перетікання реактивної електричної енергії на поточний рахунок оператора системи відповідно до умов договору про надання послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії. Водночас субспоживачі, електроустановки яких приєднані до мереж, що належать основному споживачеві, вносять плату за перетікання реактивної електроенергії на поточний рахунок основного споживача відповідно до умов договору про надання послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії. При цьому в абзаці другому пункту 4.34 ПРПЕЕ передбачено, що в разі неможливості визначення основного споживача (власник не відомий, банкрутство тощо) оператор системи за окремим договором із субспоживачем визначає величину плати за перетікання реактивної електроенергії. При цьому необхідно пам'ятати, що під поняттям «**оператор системи**» в ПРПЕЕ розуміється як **оператор системи розподілу**, так і **оператор системи передачі** (абзац тридцять дев'ятий пункту 1.1.2 ПРПЕЕ), а «**основний споживач**» — це споживач та/або власник електричних мереж, який не є оператором системи, електричні мережі якого використовуються оператором системи для транспортування електричної енергії іншим споживачам та/або для транспортування електричної енергії в мережі оператора системи (абзац сороковий пункту 1.1.2 ПРПЕЕ).

Договір про надання послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії

Необхідною умовою для здійснення плати за перетікання реактивної електричної енергії є укладення договору про надання послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії.

Договір про надання послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії — домовленість двох сторін, яка є документом певної форми і встановлює зміст та регулює правовідносини між споживачем та власником технологічних електричних мереж та/або мереж системи розподілу/передачі електричної енергії, до яких приєднані електроустановки споживача, під час визначення плати за перетікання реактивної електричної енергії.

Абзац дванадцятий пункту 1.1.2 ПРРЕЕ

Такий договір укладають між непобутовим споживачем та власником електричної мережі відповідно до типового договору, який наведено в додатку 2 до ПРРЕЕ.

Варто зазначити, що, згідно з ПРРЕЕ, власником електричних мереж є юридична або фізична особа, якій на праві власності або користування належать електроустановки, призначені для розподілу електричної енергії, або юридична особа, якій на праві власності або користування належать електроустановки, призначені для передачі електричної енергії.

Таким чином, однією зі сторін договору про надання послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії завжди є непобутовий **споживач (субспоживач)**, іншою — **власник електричної мережі**, до якої приєднана електроустановка непобутового споживача. При цьому залежно від того, до якої електричної мережі приєднана електроустановка, з огляду на положення пункту 4.33 ПРРЕЕ, стороною договору (власником електричних мереж) можуть бути:

оператор системи розподілу — у переважній більшості випадків (коли електроустановки споживачів приєднані до системи розподілу);

оператор системи передачі — у випадках, коли електроустановка споживача приєднана безпосередньо до системи передачі електричної енергії;

власник електричних мереж, який не є оператором системи, але його електричні мережі оператор системи використовує для транспортування електричної енергії іншим споживачам та/або для транспортування електричної енергії в мережі оператора системи;

основний споживач, до мережі якого приєднана електроустановка субспоживача.

Якщо споживач має кілька відокремлених електроустановок, які приєднані до різних електричних мереж, то з кожним із власників електромереж необхідно укласти окремий договір. Слід зауважити, що при укладенні договору про надання послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії сторони повинні послуговуватися **абзацом четвертим частини першої статті 179 Господарського кодексу України** (далі — ГК України), згідно з яким при укладенні господарських договорів сторони можуть визначити зміст договору на основі типового договору, затвердженого Кабінетом Міністрів України, чи у випадках, передбачених законом, іншим органом державної влади, коли сторони **не можуть відступати від змісту типового договору**, але мають право конкретизувати його умови. При цьому необхідно також зважати на положення **частини першої статті 628 Цивільного кодексу України** (далі — ЦК України), відповідно до якої **зміст договору становлять умови (пункти)**, визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства.

Виходячи з вимог абзацу четвертого частини першої статті 179 ГК України, з огляду на частину першу статті 628 ЦК України, вважаємо, що під час укладення договору про надання послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії сторони **не можуть відступати від форми та змісту типового договору**, передбаченого додатком 2 до ПРРЕЕ, а **будь-які уточнення та доповнення до договору мають бути оформлені як окремі додатки** до договору та підписані обома сторонами.

Обов'язковість укладення договору

Особливістю договору про надання послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії є те, що його укладення є обов'язковим для сторін. Так, оператор системи та/або власник електричної мережі (основний споживач) через імперативні приписи **пунктів 1.2.3, 4.33 та підпункту 10 пункту 5.13 ПРРЕЕ** не можуть відмовити непобутовому споживачеві (субспоживачеві) в укладенні договору про надання послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії. Своєю чергою непобутовий

споживач також зобов'язаний укласти відповідний договір відповідно до вимог **пункту 4.33 ПРРЕЕ**, а також на виконання приписів **пункту 8.5.9 Кодексу системи розподілу**.

З викладеного вище виникає питання: чи всі непобутові споживачі повинні укласти договори про надання послуг з компенсації перетікань реактивної електроенергії?

Для відповіді на це питання необхідно звернутися до Методики обчислення плати за перетікання реактивної електроенергії, пунктом 1 розділу III якої визначено, що розрахунки за перетікання реактивної електроенергії здійснюються за об'єктами споживачів електроенергії з дозволеною потужністю **16 кВт і більше**. Із цього випливає, що непобутові споживачі зобов'язані здійснювати плату за перетікання реактивної електроенергії лише за **об'єктами, договірною потужністю яких дорівнює або перевищує 16 кВт**.

Дозволена (договірна) потужність — максимальна величина потужності, дозволена до використання в будь-який час за кожним об'єктом споживача відповідно до умов договору споживача про розподіл (передачу) електричної енергії, набута на підставі виконання договору про приєднання до електричних мереж або у результаті набуття права власності чи користування на об'єкт (об'єкти).

Абзац вісімнадцятий пункту 1.1.2 ПРРЕЕ

Об'єкт — електрифікована споруда (сукупність електрифікованих споруд на одній території) або частина електрифікованої споруди, що належить суб'єкту господарювання або фізичній особі на праві власності або користування.

Абзац тридцять шостий пункту 1.1.2 ПРРЕЕ

Отже, як прямо випливає з викладеного, непобутові споживачі, об'єкти яких мають договірну (дозволену) потужність менше 16 кВт, не зобов'язані здійснювати плату за перетікання реактивної електричної енергії.

За відсутності обов'язку цієї категорії непобутових споживачів здійснювати плату за перетікання реактивної електричної енергії відсутня й потреба в укладенні ними договорів, які передбачають внесення такої плати. Нагадаємо, що величина

договірної потужності за кожним об'єктом побутового споживача повинна бути зазначена в договорі споживача про надання послуг з розподілу (передачі) електричної енергії (відповідному додатку до нього) згідно з пунктами 2.1.10–2.1.12 ПРРЕЕ.

Таким чином, договір про надання послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії не повинен бути укладений споживачем, об'єкт (об'єкти) якого має (мають) договірну (дозволену) потужність менше **16 кВт кожний**.

Закупівля послуг з компенсації реактивної електричної енергії

Наведені вище положення ПРРЕЕ стосовно здійснення плати за перетікання реактивної електричної енергії та укладення відповідних договорів поширюються на всіх без винятку побутових споживачів, незалежно від форми власності чи інших ознак. Разом з тим споживачі, які є замовниками в розумінні Закону України «Про публічні закупівлі», під час укладення договорів про надання послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії повинні послуговуватися вимогами цього Закону, зокрема зважати на положення частини сьомої статті 2 та частини третьої статті 36 Закону № 922-VIII.

Забороняється придбання товарів, робіт і послуг до/без проведення процедур, визначених цим Законом, та укладання договорів, які передбачають оплату замовником товарів, робіт і послуг до/без проведення процедур, визначених цим Законом.

Частина сьома статті 2 Закону № 922-VIII

Забороняється укладання договорів, що передбачають оплату замовником товарів, робіт і послуг до/без проведення процедур закупівель, крім випадків, передбачених цим Законом.

Частина третя статті 36 Закону № 922-VIII

З позицій Закону № 922-VIII замовник, укладаючи договір з оператором системи або власником електричної мережі та вносячи плату за перетікання реактивної енергії, **здійснює закупівлю послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії**. У зв'язку із цим замовникові для вибору способу закупівлі даної послуги необхідно зважати на характер і особливості послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії та послуговуватися вартісними межами, визначеними в частині першій статті 2 Закону № 922-VIII.

Основною особливістю послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії є те, що їх надають виключно власник електричної мережі, до якої приєднана електроустановка замовника, — оператор системи розподілу, оператор системи передачі або основний споживач, власник технологічної мережі. Жоден інший суб'єкт господарювання не може надавати замовникові (споживачеві) зазначені послуги, крім власника мережі. Із цього випливає, що для закупівлі послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії відсутня конкуренція з технічних причин, унаслідок чого договір може бути укладено лише з одним власником мереж, за відсутності при цьому альтернативи.

Таким чином, виходячи з характеру та особливостей послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії, їх закупівля можлива в неконкурентний спосіб, з огляду на вартісні межі, визначені Законом № 922-VIII.

Якщо очікувана вартість послуг є меншою ніж 50 тис. грн, то замовник може укласти з власником мережі прямий договір про надання послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії без будь-яких додаткових умов.

Якщо ж очікувана вартість послуг дорівнює або перевищує 50 тис. грн, але є меншою ніж вартість, що встановлена в абзацах другому і третьому частини першої статті 2 Закону № 922-VIII, то замовник також укладає прямий договір з власником мережі, але зобов'язаний оприлюднити звіт про укладені договори в системі електронних закупівель відповідно до статті 10 Закону № 922-VIII (протягом одного дня з дня укладення договору). Не завадить нагадати, що в двох названих випадках інформація про закупівлю послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії повинна бути внесена в **додаток до річного плану закупівель** згідно з вимогами статті 4 Закону № 922-VIII та абзацу третього пункту 2 наказу Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 22.03.2016 № 490, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 25.03.2016 за № 449/28579.

Додаток до річного плану закупівель, до якого вноситься інформація про закупівлі, очікувана вартість яких не перевищує сум, зазначених в абзацах другому і третьому частини першої статті 2 Закону, складається за формою річного плану закупівель шляхом заповнення відповідних полів в електронній системі закупівель.

Абзац третій пункту 2 наказу Мінекономрозвитку від 22.03.2016 № 490

Якщо вартість предмета закупівлі послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії дорівнює або перевищує вартісні межі, встановлені в абзацах другому і третьому частини першої статті 2 Закону № 922-VIII (200 тис. грн — для звичайних замовників та 1 млн. грн — для замовників, які здійснюють діяльність в окремих сферах господарювання), то замовник може укласти відповідний договір лише за результатами процедури закупівлі згідно із Законом № 922-VIII.

У цьому випадкові, зважаючи на відсутність конкуренції з технічних причин, внаслідок чого договір може бути укладено лише з одним власником мереж, за відсутності при цьому альтернативи, закупівля послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії може бути здійснена за переговорною процедурою закупівлі згідно з пунктом 2 частини другої статті 35 Закону № 922-VIII.

Вкотре нагадаємо, що **інформація про переговорну процедуру закупівлі повинна бути обов'язково внесена до річного плану закупівель на відповідний рік згідно з вимогами статті 4 Закону № 922-VIII до початку проведення процедури закупівлі.**

Саму ж переговорну процедуру закупівлі послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії проводять у загальному порядку.

Необхідно зауважити, що послуги з компенсації перетікань реактивної електричної енергії, на відміну від електричної енергії, послуг з її передачі та розподілу, відсутні в переліку товарів і послуг, який наведений **в абзаці другому частини третьої статті 16 Закону № 922-VIII**. У зв'язку із цим, згідно з абзацом другим частини першої статті 35 Закону № 922-VIII, замовник під час проведення переговорів щодо укладення договору про надання послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії **повинен** вимагати від учасника подання ним підтвердженої документально інформації про відповідність учасника кваліфікаційним вимогам відповідно до статті 16 цього Закону. Крім цього, послуги з компенсації перетікань реактивної електричної енергії, на відміну від електричної енергії, послуг з її передачі та розподілу, відсутні в переліку товарів і послуг, який наведений **в абзаці восьмому частини третьої статті 35 Закону № 922-VIII**. У зв'язку із цим замовник не може проводити закупівлю даних послуг за так званою

«скороченою» переговорною процедурою, то угоду про надання послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії за результатами застосування переговорної процедури закупівлі замовник може укласти у строк не раніше ніж через **10 днів** з дня оприлюднення на веб-порталі Уповноваженого органу повідомлення про намір укласти договір.

Визначення предмета закупівлі послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії

Виходячи зі змісту **Порядку визначення предмета закупівлі**, затвердженого наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 17.03.2016 № 454, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України від 25.03.2016 за № 448/28578, предмет закупівлі послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії визначають за загальними правилами, які передбачені **абзацом другим пункту 1 розділу II цього Порядку**, тобто згідно з пунктом 17 частини першої статті 1 Закону № 922-VIII й на основі національного класифікатора України ДК 021:2015 «Єдиний закупівельний словник», затвердженого наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 23.12.2015 № 1749, за **показником четвертої цифри основного словника із зазначенням у дужках конкретної назви послуги**.

Разом з тим аналіз інформації, оприлюдненої на веб-порталі Уповноваженого органу, свідчить, що замовники по-різному визначають предмет закупівлі послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії згідно з ДК 021:2015: в одних випадках предмет закупівлі визначено за кодом ДК 021:2015: **65310000-9 — Розподіл електричної енергії** (і таких випадків більшість), в інших — за кодом ДК 021:2015: **65320000-2 — Експлуатація електричних установок**.

Спробуємо проаналізувати, який з наведених кодів ДК 021:2015 доцільно застосовувати для класифікації послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії. Спочатку звернімося до структури класифікаційної групи основного словника ДК 021:2015, що включає відповідні послуги (таблиця 1).

Структура класифікаційної групи ДК 021:2015 «65300000-6 — Розподіл електричної енергії та супутні послуги»

Код CPV	Опис	Опис англійською мовою
65300000-6	Розподіл електричної енергії та супутні послуги	Electricity distribution and related services
65310000-9	Розподіл електричної енергії	Electricity distribution
65320000-2	Експлуатація електричних установок	Operation of electrical installations

Таблиця 1

У Єдиному закупівельному словникові ДК 021:2015 класифікаційна група 65300000-6 — Розподіл електричної енергії та супутні послуги включає в себе лише два класи послуг: 1) власне розподіл електричної енергії (65310000-9 — Розподіл електричної енергії) та 2) супутні послуги, до яких віднесено послуги, пов'язані з експлуатацією електроустановок (65320000-2 — Експлуатація електричних установок).

Тепер порівняймо основні характеристики **розподілу електричної енергії та послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії**.

Згідно з пунктом 78 частини першої статті 1 Закону № 2019-VIII, **розподіл електричної енергії** — це **транспортування електричної енергії** від електроустановок виробників електричної енергії або електроустановок оператора системи передачі мережами оператора системи розподілу. Цілком очевидно, що змістом розподілу є **транспортування електричної енергії** в розумінні пункту 26 частини першої статті 1 Закону № 2019-VIII, тобто активної електричної енергії, що виробляється на об'єктах електроенергетики і є товаром, призначеним для купівлі-продажу.

Відповідно до частини першої статті 45 Закону № 2019-VIII розподіл електричної енергії здійснює **оператор системи розподілу, діяльність якого підлягає ліцензуванню**. Частиною четвертою статті 45 Закону № 2019-VII визначено, що оператор системи розподілу надає послуги з розподілу електричної енергії **на підставі договорів про надання послуг з розподілу**. При цьому ПРПЕЕ містить типовий договір споживача про надання послуг з розподілу (передачі) електричної енергії (додаток 3) та договір електропостачальника про надання послуг з розподілу (передачі) електричної енергії (додаток 4).

Згідно з пунктом 2.1.1 ПРПЕЕ, результатом розподілу (передачі) електричної енергії на роздрібному ринку є забезпечення можливості отримання відповідним суб'єктом роздрібного ринку електричної енергії необхідного обсягу електричної енергії та рівня електричної потужності із забезпеченням параметрів якості електропостачання, які відповідають установленим стандартам, та категорії надійності електрозабезпечення відповідно до договору в точках приєднання електроустановок учасників роздрібного ринку. У той же час за змістом абзаців двадцять сьомого, сорок третього, сорок шостого пункту 1.1.2 ПРПЕЕ **послуги з компенсації перетікань реактивної електричної енергії** — це послуги, які оператор системи передачі/оператор системи розподілу або власник технологічних електричних мереж змушений надавати споживачеві, якщо такий споживач експлуатує електромагнітно незбалансовані електроустановки. Змістом послуги є компенсація перетікань реактивної електричної енергії, тобто комплекс технологічних заходів, які спрямовані на забезпечення електромагнітної збалансованості електроустановок споживача на межі балансової належності. Результатом надання послуг з компенсації перетікань реактивної електроенергії є забезпечення електромагнітної збалансованості електроустановок і компенсація (усунення) шкідливих наслідків перетікання реактивної електричної енергії, які спричинені експлуатацією споживачами електромагнітно незбалансованих електроустановок. Одержувачами послуг з компенсації

перетікань реактивної електричної енергії є виключно побутові споживачі, які експлуатують електромагнітно незбалансовані електроустановки.

Порівняльна характеристика розподілу електричної енергії та послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії

Характеристики	Розподіл електричної енергії	Послуги з компенсації перетікань реактивної електричної енергії
Зміст	Полягає в транспортуванні активної електричної енергії від електроустановок виробників електричної енергії або електроустановок оператора системи передачі мережами оператора системи розподілу	Полягає в здійсненні комплексу технологічних заходів, які спрямовані на забезпечення електромагнітної збалансованості електроустановок
Виконавець послуг	Послуги надає виключно оператор системи	Послуги можуть надавати оператор системи, власник технологічних мереж, основний споживач
Одержувач послуг	Побутові та непобутові споживачі, а також електропостачальники	Виключно непобутові споживачі, які експлуатують електромагнітно незбалансовані електроустановки
Ліцензування	Підлягає ліцензуванню	Не підлягає ліцензуванню
Вид договору	Послуги надають на підставі договору споживача про надання послуг з розподілу (передачі) електричної енергії або договору електропостачальника про надання послуг з розподілу (передачі) електричної енергії	Послуги надають на підставі договору про надання послуг з компенсації реактивної електричної енергії
Результат (мета) послуги	Забезпечення можливості отримання відповідним суб'єктом роздрібного ринку електричної енергії необхідного обсягу електричної енергії та рівня електричної потужності із забезпеченням параметрів якості електропостачання, які відповідають установленим стандартам, та категорії надійності електрозабезпечення відповідно до договору в точках приєднання електроустановок учасників роздрібного ринку	Забезпечення електромагнітної збалансованості електроустановок і компенсація (усунення) шкідливих наслідків перетікання реактивної електричної енергії, які спричиняє експлуатація споживачами електромагнітно незбалансованих електроустановок
Ціноутворення	Тариф на послуги з розподілу електричної енергії є регульованим, його затверджує НКРЕКП окремо для кожного оператора системи розподілу	Величину плати за перетікання реактивної електричної енергії визначають відповідно до Методики обчислення плати за перетікання реактивної електроенергії

Таблиця 2

Наведений аналіз дає підстави стверджувати, що послуги з компенсації перетікань реактивної електричної енергії є самостійним видом послуг, які пов'язані з експлуатацією електричних установок, зміст яких не охоплює поняття «розподіл електричної енергії». Виходячи з викладеного, вважаємо, що предмет закупівлі послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії слід визначати **за кодом CPV за ДК 021:2015: 65320000-2 — Експлуатація електричних установок** згідно з наведеним нижче прикладом, який рекомендуємо використовувати замовникам у практичній роботі:

код CPV за ДК 021:2015: 65320000-2 — Експлуатація електричних установок (послуги з компенсації перетікань реактивної електричної енергії).

Разом з тим необхідно зазначити, що на даний час законодавство України не містить вказівок щодо застосування того чи іншого цифрового коду CPV за ДК 021:2015 для визначення предмета закупівлі послуг з компенсації перетікань реактивної електричної

енергії. Так само наразі відсутні офіційні роз'яснення або рекомендації компетентних органів, якими замовник повинен чи міг би послуговуватися при визначенні даного предмета закупівлі.

Таким чином, замовник не обмежений жодними нормативними вимогами щодо застосування певного цифрового коду CPV для визначення предмета закупівлі послуг з компенсації перетікань реактивної електроенергії (окрім загальних правил) та зобов'язаний дотримуватися при цьому лише Закону № 922-VIII та Порядку визначення предмета закупівлі.

У зв'язку із цим обрання для предмета закупівлі послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії іншого коду CPV (за четвертою цифрою основного словника), ніж 65320000-2 — Експлуатація електричних установок, не є порушенням законодавства, за умови дотримання замовником Порядку визначення предмета закупівлі та вимог Закону № 922-VIII, у тому числі частини сьомої статті 2 (щодо заборони поділу предмета закупівлі з метою уникнення проведення процедури відкритих торгів або застосування цього Закону). При цьому слід пам'ятати, що контрольні органи у сфері закупівель не наділені законом повноваженнями щодо визначення предмета закупівлі, що належить до компетенції замовника.

Закупівля послуг з компенсації перетікань реактивної електроенергії в оператора системи

У переважній більшості випадків електроустановки непобутових споживачів приєднані до електричних мереж, які належать операторові системи, зазвичай — операторові системи розподілу. Як свідчить практика, наприкінці 2018-го — на початку 2019 років низка операторів систем розподілу уклала з непобутовими споживачами договори про надання послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії **у вигляді додатків** до договорів споживача про розподіл (передачу) електричної енергії, мотивуючи це положеннями абзацу першого пункту 4.33 ПРРЕЕ.

Споживачі, електроустановки яких приєднані до мереж, що належать оператору системи, вносять плату за перетікання реактивної електричної енергії на поточний рахунок оператора системи відповідно до умов **договору про надання послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії, який може бути додатком до договору споживача про розподіл (передачу) електричної енергії.**

Абзац перший пункту 4.33 ПРРЕЕ.

Із цього випливає, що договір про надання послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії **може бути** оформлений у вигляді **додатка** до договору споживача про надання послуг з розподілу (передачі) електричної енергії **виключно за взаємною згодою сторін**. Така практика повністю відповідає законодавству про ринок електричної енергії та в більшості випадків є виправданою, зокрема з позиції оптимізації договірної роботи на підприємстві оператора системи розподілу, хоча й за певних умов може супроводжуватися окремими ризиками для **замовників**, зокрема **розпорядників або одержувачів бюджетних коштів, щодо взяття ними не себе бюджетних зобов'язань**.

Однак в умовах перехідного періоду за відсутності сталої практики застосування відповідного законодавства такі ризики мають швидше гіпотетичний характер і жодним чином не свідчать про неправомірність укладення замовниками відповідних договорів у наведений вище спосіб, за умови чіткого виконання приписів Закону № 922-VIII та вимог бюджетного законодавства України.

Водночас, виходячи з комплексного аналізу законодавства про публічні закупівлі та бюджетного законодавства України, рекомендуємо замовникам, передусім розпорядникам та одержувачам бюджетних коштів, укладати договори про надання послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії з операторами системи розподілу як самостійні договори, а не додатки до інших договорів. Підсумовуючи викладене, необхідно наголосити, що наразі відсутній єдиний підхід як стосовно визначення предмета закупівлі послуг з компенсації перетікань реактивної електричної енергії за відповідними цифровими кодами CPV, так і щодо застосування різних способів договірного оформлення (самостійний договір або додаток до іншого договору) закупівлі цих послуг споживачами, які є замовниками в розумінні Закону № 922-VIII. Очевидно, що для належного виконання вимог відповідного законодавства та мінімізації можливих ризиків для замовників означені питання потребують додаткових роз'яснень від НКРЕКП, інших органів та установ у межах їх компетенції. Сподіваємося, що офіційна позиція відповідних органів із цих питань разом з аналізом можливих ризиків і практичними рекомендаціями для замовників буде висвітлена та проаналізована в наступних випусках журналу.